

Frits van Engeldorp Gastelaars te Delft en Aldert Dreimuller te Hazerswoude-Fijndijk

Het falen van de monumentenzorg

Het gaat niet goed met de monumentenzorg. Het aantal monumenten dat gerepareerd wordt neemt drastisch af en de organisaties die zich ermee bezig houden kampen met geldgebrek.

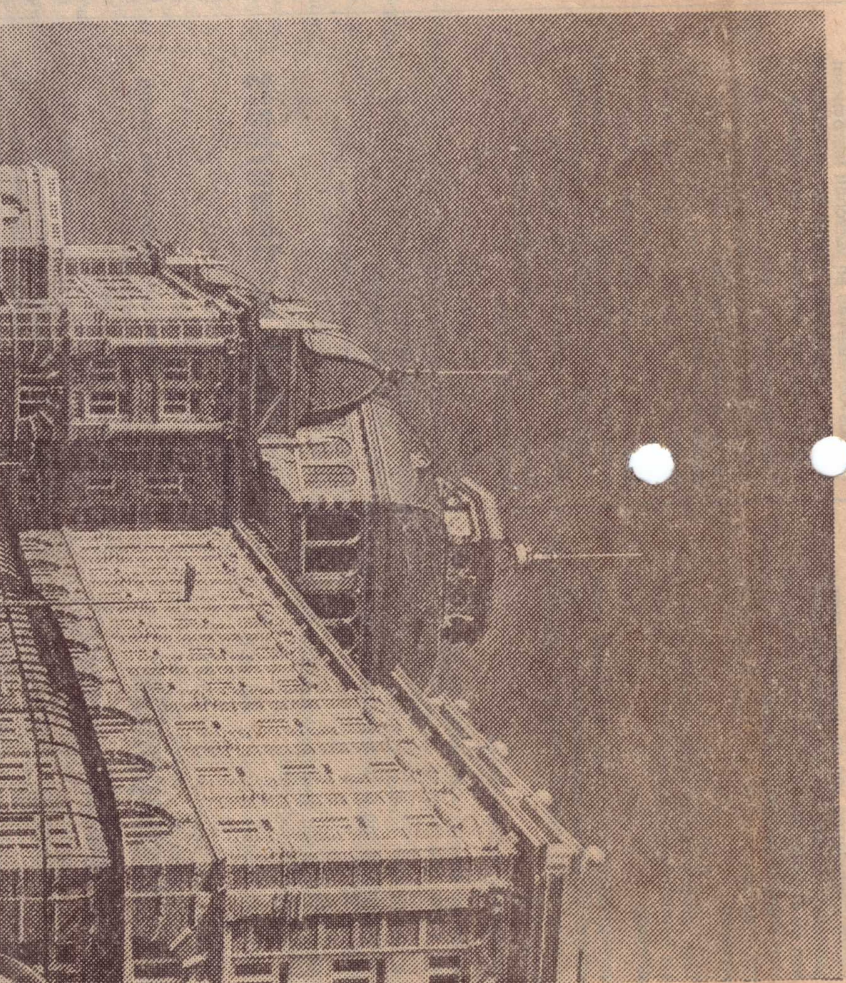
Toch is wellicht niet het tekort aan middelen de voornaamste oorzaak van de problemen. Een analyse van beleid en organisatiestructuur van de monumentenzorg leidt tot andere conclusies. Monumentenzorg blijkt in handen te zijn van een oligarchie die onvoldoende in staat is op de veranderde vraag uit de omgeving te reageren. En dat is jammer, aangezien hun kennis en kunde ook voor de restauratie van niet erkende 'monumenten' - zoals arbeidershuizen - nuttig zou kunnen zijn.

Monumentenzorg lijkt een fenomeen van recente datum te zijn, een uiting van luxe van onze welvaartsmaatschappij. Het belang dat men hecht aan het zorgen voor en onderhoud van monumenten is echter al ouder dan een half millennium. Wel heeft natuurlijk het denken over het doel, het object en de manier van restauratie een ontwikkelingsproces doorlopen.

Verleden en heden

Het toekennen van waarde aan oude gebouwen begint al vroeg op basis van esthetische, religieuze of historische overwegingen. De eerste wetten op dit gebied werden door Paus Pius II gemaakt, toen deze in 1462 het edict '*Cum Almam Nostram Urbem*' uitvaardigde, waardoor het verboden werd in Rome overblijfselen uit de Klassieke Oudheid af te breken of te beschadigen, dit vanwege de herontdekking van hun artistieke waarde.

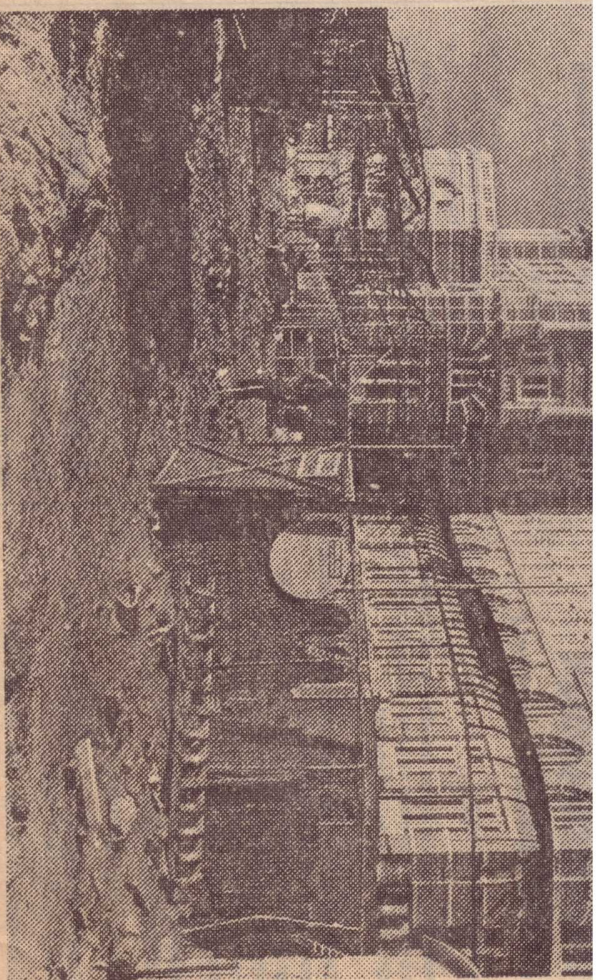
Als reactie op het verachten van het verleden en het vooruit willen, begint in de overgang van de 18e naar de 19e eeuw de romanticus de gotiek te ontdekken. Dit uit zich in het onderhoud en de bescherming van alleen deze gotiek, uit idealistische en kunstmotieven. De historicus, die de romanticus opvolgt, bemoeit zich echter al met de hele Middeleeuwen en dit meer uit wetenschappelijk en

gotiek te ontdecken. Dit uit zich in net onderhoud en de bescherming van alleen deze gotiek, uit idealistische en kunstmotieven. De historicus, die de romanticus opvolgt, bemoeit zich echter al met de hele Middeleeuwen en dit meer uit wetenschappelijk en historisch oogpunt. Zij vinden de oorspronkelijk belangrijk en 'restaureren' het gebouw terug in de staat waarin het geweest is of zoals zij denken, dat het geweest moet zijn. Het interieur is niet belangrijk. Daarna ontstaat de gedachte dat een gebouw 'ouderdomswaarde' bezit en men laat de gebouwen 'afsterven'. Er komt belangstelling voor ruïnes, voor de zogenaamde 'dode monumenten'.

Aan het einde van de 19e eeuw vindt er dan een synthese plaats van deze twee gedachten (beginvorm en ouderdomswaarde) en worden de overige stijfperiodes ontdekt. In 1873 verschijnt in de Gids het artikel 'Holland op zijn smakt' van jhr. mr. Victor de Stuers. Hierin klaagt hij over de nodeloze vernielingen en de verwaarloozing van monumenten. Kort na dit artikel worden er enkele belangrijke besluiten genomen en in 1875 komt er een afdeling Kunsten en Wetenschappen aan het Ministerie van Binnenlandse Zaken waar Victor de Stuers hoofd van wordt. In het begin van de 20e eeuw wordt onder andere door Riegl de gedachte naar voren gebracht, dat monumenten zogenaamde gebruikswaarde bezitten, de 'levende monumenten'. Tot de jaren vijftig heeft men het over het monument op zich, daarna ontwikkelt zich de gedachte, dat het monument een omgeving heeft en dat tussen beiden een relatie bestaat. Eerst definiëert men die omgeving fysiek en verlegt men de geografische grens: de aanliggende gebouwen – de straat – de buurt – de stad. Daarna krijgt men ook voor de andere aspecten, zoals bestaande structuren van deze stad, interesse. Deze interesse voor de hele binnenstad wordt wettelijk vastgelegd in de beschermde stads- en dorpsgezichten.

Deze korte impressie van de ontwikkeling van het denken over de gebouwde omgeving toont dat elke tijd zijn eigen redenen om bepaalde gebouwen te behouden en de manier waarop, toevoegt aan de al bestaande redenen. Zoals altijd, worden oude normen en waarden niet afgewezen, maar juist geïntegreerd. Dit geldt eveneens voor nieuw ontwikkelde opvattingen over de zorg voor

Hel Kurhaus in Scheveningen is onlangs gerestaureerd voor een bedrag van 100 miljoen gulden. Op 1 april jl. werd het gebouw weer in gebruik gesteld.

ons cultureel erfgoed. Echter in het laatste decennium lijkt dit niet op te gaan, met als gevolg dat oude ideeën over monumentenzorg steeds minder in daden worden omgezet. Nieuwe ideeën verschijnen onder het vaandel stadsvernieuwing, die fundamenteel verschillend is van monumentenzorg. Just deze ontwikkeling is onzes inziens debat aan een zichtbare achteruitgang van de monumentenzorgactiviteiten in de laatste twee jaren. Volgens de representanten van de monumentenzorg zelf is deze achteruitgang te wijten aan het ontbreken van voldoende middelen, maar er zijn dieper liggende oorzaken. Deze moeten mede gezocht worden in een verstarde organisatiestructuur. De diverse organisaties die op het terrein van de monumentenzorg bezig zijn, zijn verworpen tot een oligarchie, waardoor de kans bestaat dat bevruchting van oude ideeën tot nieuwe mensen met nieuwe ideeën klein is.

De structuur

De formele structuur van de monumenten in Nederland zit tamelijk eenvoudig in elkaar. Er is een Rijksdienst voor de Monumentenzorg, ressorterend onder het ministerie van C.R.M. Deze dienst houdt onder andere

toezicht op het onderhoud en de instandhouding van monumenten en behandelt de subsidie-aanvragen. De subsidie bedraagt in de meeste gevallen 30% van de door de rijksdienst subsidiabel gestelde kosten (grofweg die kosten die extra gemaakt worden boven de normale herstelkosten). Daaraan gekoppeld geven ook de gemeente en de provincie subsidies. Verder is de rijksdienst de monumentenraad behulpzaam. Deze monumentenraad adviseert de minister van C.R.M. en stelt een monumentenlijst op. Een gebouw wordt pas beschermd indien dit op deze lijst voorkomt. Wettelijk moet het monument ouder zijn dan 50 jaar en van algemeen belang zijn wegens zijn schoonheid, zijn betekenis voor de wetenschap of zijn volkenkundige waarde. Nederland heeft een monumentenbestand van ruim 40 000 geregistreerde monumenten. Dit aantal breidt zich geleidelijk uit door het plaatsen van nieuwe gebouwen op de monumentenlijst.

Naast de rijksdienst en de monumentenraad zijn er particulieren en instellingen die voor eigen gebruik panden restaureren en verder organisaties die het restaureren als doelstel-

vervolg van pagina 21

Het falen van de monumentenzorg

ling in hun statuten hebben staan. De werkwijze van deze laatste groep instellingen behelst het kopen van oude panden en deze onder eigen beheer - met behulp van de subsidies - restaureren en daarna meestal verhuren.

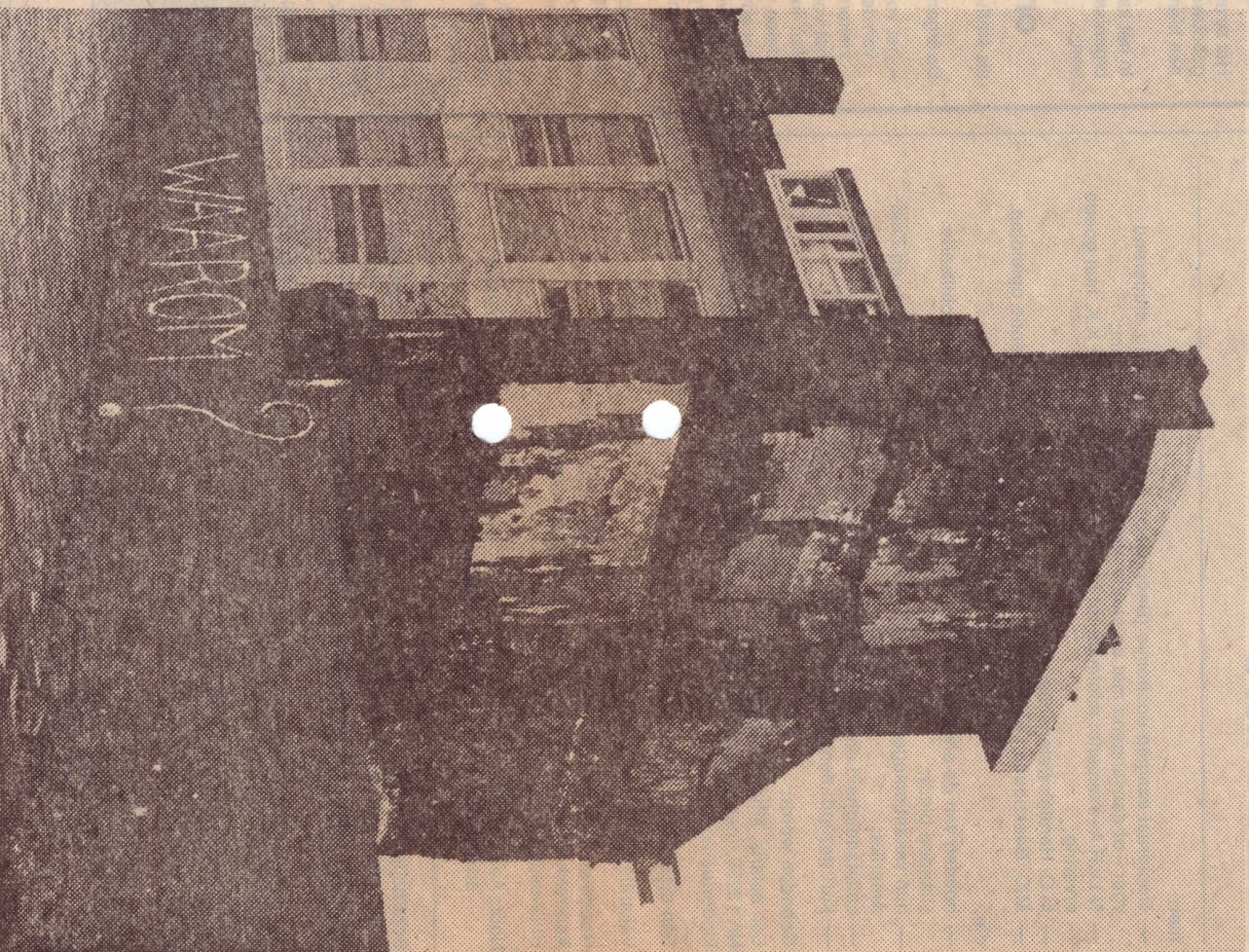
Maatschappelijke legitimering

Het restaureren van monumenten is een bezigheid die de nodige specialistische kennis vereist. Kennis van het conserveren en verantwoord vervangen van bouwmaterialen is een conditio sine qua non, evenals begrip kunnen opbrengen voor de ontwerpers van het gebouw en de bedoelingen die zij gehad hebben, zodat nieuwe functies gevonden en goed ingepast kunnen worden. Daarnaast is het nodig te weten tot hoever de huidige eisen die men aan het gebruik van gebouwen stelt gerealiseerd kunnen worden. Deze kennis is bij veel monumentenorganisaties aanwezig, niet alleen op bouwkundig terrein maar ook op stedebouwkundig gebied. Eén kennis die niet alleen van nut kan zijn voor het repareren van monumenten maar ook voor het repareren van alle mogelijke gebouwen en buurten; en dus voor de stadsvernieuwing.

Ook zijn er argumenten om monumentenzorg te willen verdedigen. Zo hebben monumenten historische waarde, zowel qua bouwkunst als qua cultuur. Het zijn meestal mooie gebouwen met een bepaalde schoonheid. Monumenten kunnen het toerisme en de recreatie binnen een gebied bevorderen. Het restaureren bevordert de werkgelegenheid en de kwaliteit daarvan. Door restauratie kan de sociale structuur van een buurt in stand gehouden worden. Door de 'menselijke maat' van de meeste monumenten passen ze beter dan de moderne hoogbouw in onze stedelijke milieus en dit geeft ons een gevoel van geborgenheid. Doordat monumenten enig in hun soort zijn bevorderen ze de herkenbaarheid in een stad. Men kan zich met behulp van monumenten oriënteren (in tegenstelling tot nieuwbouwwijken) waardoor men zich niet verloren voelt enz., enz.¹

De financiering

Het ministerie van C.R.M. begroot jaarlijks een bedrag voor de restauratie van gebouwen.

Ook in Nederland lopen de opvattingen over welke gebouwen de moeite van het restaureren waard zijn, sterk uiteen.

nieuwbouwwijken) waardoor men zich niet verloren voelt enz., enz.¹

De financiering

Het ministerie van C.R.M. begroot jaarlijks een bedrag voor de restauratie van gebouwen.

Bezien we nu de cijfers die het Centraal Bureau voor de Statistiek (C.B.S.) publiceert over deze restauraties dan constateren we, dat in 1977 (voor het eerst) maar liefst aan 9% minder restauratie-objecten subsidie is verleend. Uitgesplitst naar subsidieverkrijgenden blijkt echter, dat die daling niet overal heeft plaatsgevonden en dat particulieren erin geslaagd zijn hun jaarlijks aantal iets te vergroten en dat organisaties dat juist niet gelukt is (zie Tabel 1).

We zien een ongeveer gelijk beeld als we de uitgaven van het ministerie van C.R.M. aan restauratiesubsidies uit 1977 vergelijken met 1976. Ook daar treedt een daling op van 5%, alhoewel buiten de particulieren tevens kerkelijke organisaties erin geslaagd zijn een stijging te bewerkstelligen (zie Tabel 2).

Deze daling wordt nog opmerkelijker als we deze cijfers vergelijken met de totale productieve behaald in de sector herstel en verbouw (C.B.S., Mandaatstatiek bouwrijverheid). Daarin is in 1977 een nominale stijging van meer dan 25% ten opzichte van 1976 gerealiseerd.

Uit deze cijfers zou men kunnen afleiden dat het alleen in 1977 wat slechter gaat met de monumentenzorg. Het zijn echter ontwikkelingen die al jaren aan de gang zijn en waar nu de gevolgen van zichtbaar worden. Om dit aan te geven, volgen we de financiële cijfers van de grootste monumentenrestaurerende organisaties over een loop van een aantal jaren. De in dit verband onderzochte organisaties zijn:

- Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel N.V.
- Stichting Diogenes
- Stichting Aristoteles
- Utrechts Monumentenfonds
- Gelderse Kastelen Stichting
- Vereniging Hendrick de Keyser

Deze organisaties geven een jaarverslag uit, waarin een balans en een winst- en verliesrekening is opgenomen. Interessant voor dit artikel is de ontwikkeling van twee door ons berekende kengetallen, te weten

Ook in Nederland lopen de opvattingen over welke gebouwen de moeite van het restaureren waard zijn, sterk uiteen.

- loon en sociale kosten als percentage van de netto-omzet
- materiaalkosten als percentage van de netto-omzet (totale kosten minus loon, rente en afschrijvingen).

De waarden van deze kengetallen zijn vanaf 1970 tot 1978 berekend. Het blijkt nu dat de totale loon- en materiaalkosten wel elk jaar stijgen, maar dat deze stijging tot 1973-1974 goed gemaakt wordt door een groei van de netto-omzet. Daarna stijgt de netto-omzet niet meer voldoende en staan tegenover de loon- en materiaaluitgaven in verhouding steeds minder inkomsten. De organisaties krijgen met steeds meer kosten te maken om op hetzelfde pad te kunnen functioneren.

Indien een organisatie na 1973-1974 haar produktieniveau wil handhaven of uitbreiden, dan kunnen de middelen daarvoor niet meer door de normale inkomsten gedekt worden. Deze organisaties moeten daarom

hun eigen vermogen aanspreken. Het tot dan toe bijna onbelast gerestaureerd monument bezit wordt dan als onderpand gegeven voor hypothecaire leningen. Op deze manier kan men weliswaar de productieve opvoeren, maar lang kan men dit natuurlijk niet volhouden. Dit verklaart mede de al eerder gesignaleerde daling van de activiteiten van deze organisaties.

Uit het jaarverslag van Hendrick de Keyser blijkt bijvoorbeeld de dramatische vormen, die deze situatie begint aan te nemen. Na een verlies van meer dan f 300 000,— werd in deze organisatie besloten te bezuinigen op het onderhoud van haar monumentenbezit. De post onderhoud is in 1977 met maar liefst 30% gedaald.

Deze alarmerende situatie is er niet een van de laatste jaren, zoals ook blijkt als we het restauratie-artikel op de begroting van

vervolg op pagina 25

Tabel 1: Aantal monumenten in restauratie 1976/1977

	1976 A		1977 B		B in % van A
	A	B	A	B	
Overheid (gemeente, provincie waterschappen)	796	663	-17%		
Stadsherstel organisaties	28	23	-18%		
Bedrijven	224	116	-48%		
Kerkelijke organisaties	306	297	-3%		
Stichtingen	449	372	-17%		
Particulieren	1515	1551	+ 2%		
Totaal	3318	3022	- 9%		

Tabel 2: Financiering van monumentenrestauraties 1976/1977

	1976 A		1977 B		B in % van A
	A	B	A	B	
Overheid	37.951	34.147	-10%		
Stadsherstel organisaties	1.314	1.159	-12%		
Bedrijven	8.157	5.406	-34%		
Kerkelijke organisaties	40.977	42.933	+ 5%		
Stichtingen	27.138	23.709	-13%		
Particulieren	18.606	19.917	+ 7%		
Totaal	134.143	127.370	- 5%		

Geg. Sociale mandaatstatistiek C.B.S. gecombineerd met 'Statistiek van de Monumentenzorg' C.B.S. 1976.

vervolg van pagina 23

Het falen van de monumentenzorg

C.R.M. van de afgelopen 10 jaar bekijken. In tabel 3 staat vanaf 1970 de nominale en reële stijging vermeld. De reële stijging is berekend met behulp van een restauratie-indexcijfer dat voor 1978 en 1979 geschat is op resp. 220 en 234. Deze tabel leert ons dat er in de desbetreffende tien jaar reëel voor deze post slechts 7% meer gereserveerd werd op de begroting.

Verder zijn de uitgaven ten behoeve van restauraties door het Ministerie van Sociale Zaken in het kader van het werkgelegenheidsprogramma gestaakt. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg kampt daardoor al jaren met een personeelsgebrek en krijgt ondanks een uitbreiding van haar takenpakket amper meer personeel toegewezen. De uitgaven ten behoeve van beeld bepalende panden ('bijna' monumenten) door het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, zijn eveneens vóór de begroting voor 1979 afgevoerd. Het gesignaleerde gelijkblijven van de subsidies die C.R.M. voor restauraties ter beschikking stelt, staat in schril contrast met de behoefte aan deze subsidiegelden. Al verscheidene jaren komt de Rijksdienst voor Monumentenzorg subsidiegelden tekort om aan de vele aanvragen te voldoen.

Om de aanvragers toch met de restauratie te kunnen laten beginnen, had men als oplossing gevonden de gelden, die men in de komende jaren mocht verwachten alsvast toe te zeggen. Degene die wilde restaureren leende dat bedrag dan van een financiële instelling en loste die lening na het ontvangen van de subsidie, enkele jaren later, af. Wel moest men dan extra rentelasten betalen, maar deze lasten wogen op tegen het voordeel dat men eerder kon gaan restaureren. Aan deze regeling is echter sinds vorig jaar een einde gekomen, zodat veel restauraties nu uitgesteld worden door het tekort aan subsidiegelden, met alle gevolgen van dien.

- Vatten we het voorgaande kort samen dan zien we:
- een daling in 1977 van het aantal verleende subsidies ten behoeve van restauraties
 - een slechte financiële situatie bij monu-

Tabel 3: Uitgaven op het 'restauratie'-artikel van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk

jaar	begroting x 1000	nominaal	reëel	restauratie index
1970	39330	100	100	100
1971	42293	108	93	115
1972	42820	109	86	127
1973	44510	113	79	144
1974	49805	127	77	163
1975	72950	185	104	178
1976	83398	312	113	187
1977	84754	215	104	207
1978	98100	249	113	220
1979	98200	250	107	233

Bron: 'Statistiek van de Monumentenzorg' C.B.S. 1977, cijfers t/m 1977.

van de K.N.O.B., een organisatie die zijn ledenbestand de afgelopen jaren sterk zag dalen. Bovendien is het ledenbestand van deze organisaties sterk vergrisd, zoals onder andere uit hun jaarverslagen blijkt.

Een tweede aanwijzing is dat over de functie van monumentenzorg en haar problemen nauwelijks iets terug te vinden is in de verkiezingsprogramma's van de Nederlandse politieke partijen. Paradoxaal genoeg kent de Rijksdienst voor de Monumentenzorg deze veranderde maatschappelijke steun. Terwijl de dienst enerzijds maatschappelijke steun hard nodig heeft, wordt anderzijds bijv. door haar geen medewerking meer verleend aan het bulletin (= publiciteitsoorlog) van de K.N.O.B. Hiervan kan geconcludeerd worden dat de rijksdienst de bestaande maatschappelijke steun niet als belangrijk ziet.

Functioneringsproblemen

Tot dusver zijn financiële en maatschappelijke ontwikkelingen opgesomd, die aantonen dat het slecht gaat met de monumentenzorg. Beide aspecten houden nauw met elkaar verband. Men zou zelfs kunnen stellen dat de financiële problematiek van de monumentenzorg nauw samenhangt met veranderingen in de samenleving en het intern functioneren van organisaties die op dit gebied bezig zijn. Tot nu toe stond het tekort aan middelen centraal in de beschouwing. De monumen-

De restauratie-gedachte wordt door velen overgenomen, en een zorgzaam omgaan met het bouwkundig erfgoed is het gevolg. In de jaren zestig gaat men - o.a. via het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening steeds meer gebouwen herstellen, ook gebouwen die geen monument zijn. Het herstellen van deze oude gebouwen noemt men dat niet meer restauratie maar rehabilitatie/renovatie. Voor de jaren 1976 en 1977 heeft deze ontwikkeling al tot gevolg dat er meer dan tien maal zoveel woningen werden gerehabiliteerd dan dat er monumenten gerepareerd werden (Bron: Begroting Ministerie van VRO).

Peter Brunsman signaleert in zijn studie² een ongelijke beleving van monumenten door verschillende sociale groeperingen. De oude gebouwe omgeving en monumenten blijken meer belangstelling te genieten van mensen met een hoger opleidingsniveau en/of universitaire opleiding dan van mensen met een lager opleidingsniveau. De reden van deze attitude komt noch in deze studie noch in andere onderzoeken naar voren. Peter Brunsman veronderstelt dat in Nederland gebouwen die via de gebruiksfunctie geassocieerd zijn met de lage welstandsclassen daarom minder kans maken om op de monumentenlijst te worden opgenomen dan gebouwen die geassocieerd worden met ho-

zien we:

- een daling in 1977 van het aantal verteende subsidies ten behoeve van restaurants
- een slechte financiële situatie bij monumentenrestaurerende instellingen
- een gelijkblijven van de reële middelen die C.R.M. ter beschikking kan stellen
- personeelsproblemen bij de rijksdienst
- het stopzetten van uitkeringen voor restauraties via V.R.O.
- het stopzetten van uitkeringen voor restauraties via het Ministerie van Sociale Zaken
- het niet meer toezeggen van toekomstige subsidiegelden.

Het maatschappelijke draagvlak

Geen legitimering zonder maatschappelijk draagvlak, dat wil zeggen mensen die de waarde van monumentenzorg steunen. Welnu: het aantal mensen dat actief in monumentenzorg geïnteresseerd is neemt af. Een allereerste aanwijzing hiervoor is het ledenbestand van de Bond Heemshut en de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond (K.N.O.B.). Deze organisaties restaureren niet zelf; men moet ze zien als organisaties van belangstellenden. Beide bonden – enig in hun soort op het gebied van de monumentenzorg – hebben samen slechts 12 000 leden, waarvan ongeveer 15% lid is

in de samenleving en het intern functioneren van organisaties die op dit gebied bezig zijn. Tot nu toe stond het tekort aan middelen centraal in de beschouwing. De monumentenorganisaties geven in hun jaarverslagen aan dat hierin de oorzaak van hun moeilijkheden ligt. Er worden echter subsidies ter beschikking gesteld uit de algemene middelen van de staat. De verdeling van de middelen wordt bepaald door de regering en het parlement. Zij baseren zich daarbij op prioriteiten zoals die onder andere leven bij hun kiezers. Belangrijk is dat op een ander ministerie, dat van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, al enkele jaren subsidies gegeven worden voor het verbeteren van particuliere woningen (Tabel 4). De begroting voor deze activiteit is nu zo groot dat ze bij lange na niet

Tabel 4. Bijdragen aan gemeenten ingevolge de beschikking geldelijke steun verbetering particuliere woningen.

	begroting uitgaven (x 100.000,—)
1977	128,8
1978	185,5
1979	187,2

Bron: Begroting Ministerie van V.R.O.

Frits van Engeldorp Gastelaars (1946)
studeerde macro-sociologie en internationale politieke betrekkingen aan de Rijksuniversiteit in Leiden. Hij werkt nu bij de Interfaculteit

Bedrijfskunde in Delft en houdt zich bezig met de methoden en technieken van het sociale onderzoek en de methodologie van de sociale wetenschap.

Aldert Dreimuller (1950) studeerde bouwkunde aan de Technische Hogeschool Delft en bedrijfskunde aan de Interfaculteit Bedrijfskunde in Delft. Hij is nu verbonden aan het Economisch Instituut voor de Bouwrijverheid, waar hij onderzoek verricht in het kader van het structuuronderzoek bouwrijverheid.

opgebruikt wordt. De uitgaven op dit artikel waren in 1977 maar 3,3 miljoen (begroot 128,8) en ook in 1978 bleven de uitgaven achter. Dit vergelijk is bewust gemaakt omdat er onzes inziens een verband bestaat tussen restauratie en stadsvernieuwing. In de jaren vijftig-zestig komen er steeds meer middelen vrij voor de restauratie. Veel organisaties, verenigingen, stichtingen, N.V.'s en B.V.'s houden zich bezig met het restaureren. Hun realisaties, hun aandacht voor het oude en de esthetisch zwakke nieuwbouwwijken vormen de aanleiding, dat een breder publiek belangstelling krijgt voor de oude stad. Vanuit dit brede publiek wordt de politiek binnen de restauratie/reparatiewereld gehaald. Niet alleen monumenten maar ook arbeiderswoningen moeten – en terecht – bewaard blijven. Men gaat beseffen dat een buurt niet alleen een verzameling huizen is, maar dat er een sociale structuur 'heerst'; dat buiten bouwtechnische kwaliteiten de buurt nog andere kwaliteiten bezit.

geassocieerd zijn met de lage welstandsklassen dáárom minder kans maken om op de monumentenlijst te worden opgenomen dan gebouwen die geassocieerd worden met hogere milieus. Alleen de laatste categorie gebouwen wordt gerestaureerd en de eerste categorie niet. Veel mensen zien dan ook dat hun cultuur en hun historie niet gerestaureerd worden, waardoor zij hun belangen niet vertegenwoordigd weten door de huidige monumentenzorg en daardoor geneigd zijn deze af te wijzen.

Ondanks deze onderzoeken laat de monumentenzorg grote restauraties van gebouwen van de hogere milieus wel uitvoeren, zoals Het Loo, kosten 60-80 miljoen, Het Kurhaus, kosten 105 miljoen (waarvan 50 miljoen subsidies) en het Paleis Noordinde, kosten 40 tot 50 miljoen. Het monumentie om de hoek blijft dichtgetimmerd? Kortom, bijna iedereen is anders gaan denken over het behoud van onze gebouwde omgeving dan de representanten van de monumentenzorg. Dit geldt kennelijk ook voor de mensen die de (financiële) middelen direct of indirect toewijzen.

Interne ontwikkeling

De belangenvertegenwoordigers van de monumentenzorg zijn sterk op elkaar gericht. Alles wat buiten hun eigen maatschappelijk terrein gebeurt lijkt buiten hun blikwerveld te liggen. Hierop reageren ze dan ook vaak niet. De geïnteresseerde buitenstaander die de gebeurtenissen rond het monumentenjaar 1975 heeft gevolgd valt onmiddellijk op dat de spreker van de ene lezing over het algemeen de sprekers van de andere lezingen als zijn toehoorders mocht beschouwen. Verder is het opvallend dat een voormalig beleidsvoortremer van de oud-staatssecretaris J. Schaefer, namelijk om monumentenzorg onder Volkshuisvesting onder te brengen, in verenigingsbladen van de monumentenzorgorganisaties niet besproken is. De voor- en nadelen van de monumentenzorg die thans onder C.R.M. ressorteert, zijn dan ook door hen niet afgewogen tegen mogelijke voor- en nadelen indien zij onder Volkshuisvesting zou vallen.

vervolg van pagina 25

Het falen van de monumentenzorg

Indrukken kunnen mogelijkkerwijs op voordelen gebaseerd zijn. Wij hebben daarom de door ons veronderstelde gesloten structuur van de monumentenzorg gelykt door middel van een netwerkanalyse. Wij hebben daarvoor de positionele methode gebruikt, zoals die o.a. bij Felling, Mokken en Stokmans,⁴ beschreven staat. Met deze techniek kan men de relaties die tussen een aantal organisaties bestaan analyseren. De analyse bestaat hieruit dat er relaties geteld worden door na te gaan in hoeverre een persoon bestuurslid is van twee of meer onderzochte organisaties. Wij hebben ons beperkt tot bestuursleden en commissarissen. We hebben getracht een zo groot mogelijk aantal monumentenorganisaties bij de analyse te betrekken. Uitgangspunt voor het samenstellen van de populatie is de groep landelijke organisaties geweest, zoals weergegeven in 'Monument en samenleving'. Deze groep is verder uitgebreid met de grootste provinciaal-optrekkende organisaties. Met als peiljaar 1977 zijn 23 organisaties onderzocht. Niet alleen de relaties tussen deze organisaties zijn bekeken, maar ook de relaties die zij met de overheid,

Palais Noordeinde in de Haagse binnenstad wordt momenteel gerestaureerd. Het is de toekomstige woning van HKH Prinses Beatrix en haar gezin.

van de mogelijke contacten zijn gerealiseerd. Bekijken we de contacten tussen de groep van 23 particuliere organisaties en de overheid dan blijkt dat de eerder genoemde kans 100% is. Alle mogelijke contacten zijn gelegd. Samengevat: monumentenorganisaties zijn sterk met elkaar en met C.R.M. vervlochten. Indien C.R.M. voldoende middelen kreeg zou er niets aan de hand zijn, maar nu dat steeds minder het geval is, wordt het activiteitsniveau van de monumentenorganisaties verlaagd. Door hun eenzijdig gericht zijn op C.R.M. zijn ze bovendien niet in staat flexibel op hun veranderde omgeving te reageren.

Beleidsalternatieven

Is het waarschijnlijk dat de monumentenzorg

perceptie- en handlingsproces van mensen worden gecreëerd. Dit verklaart dan ook doelverschuivingen en nieuwe beleidswegen van organisaties. Zal monumentenzorg tot het creëren van zo'n nieuwe omgeving in staat zijn? Wij menen dit ontkennend te moeten beantwoorden. Wij wijzen er namelijk op dat de bestloten communicatiestructuur die de diverse organisaties op het gebied van de monumentenzorg verbindt, een oligarchie oplevert. De bepalende factor bij het ontstaan van een oligarchie, is sinds Michels⁶ de notie dat zelfs in democratisch bedoelde organisaties oligarchieën ontstaan. Dit is een gevolg van de noodzaak flexibel op turbulente omgevingen te reageren.

Een flexibele doch naar buiten toe gesloten bestuurslaag was vroeger natuurlijk voor monumentenzorg gewenst. In de omgeving en in de tijd bestond toen namelijk totaal geen begrip voor de monumentenzorg. Tegen-

maatschappelijke positie recht zal doen? Gewenst is het misschien wel, maar dan moet er eerst het inzicht doorbreken, dat voor het krijgen van grotere subsidies van de overheid

woordt aangezien is. Het is de toekomstige

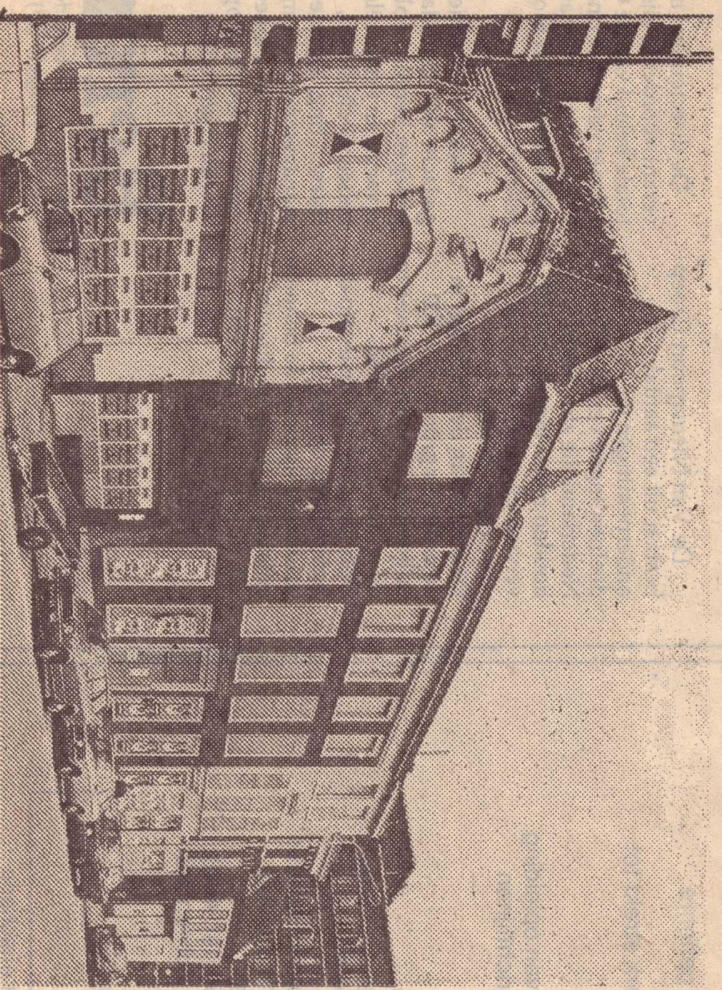
23 organisaties onderzocht. Niet alleen de relaties tussen deze organisaties zijn bekeken, maar ook de relaties die zij met de overheid, met name de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Monumentenraad, onderhouden. Van de 24 groepen en bestaande organisaties zijn in totaal 347 personen bij het onderzoek betrokken. Daarvan leggen 87 functionarissen verbandingen (doordat ze twee of meer bestuursplaatsen bezetten) tussen twee instellingen. We beschouwen vervolgens ook twee organisaties A en C als verbonden, als de functionarissen van de organisaties A en B in B de functionarissen van B en C ontmoet. We geven nu de in de praktijk gerealiseerde aantal verbandingen in vergelijking met het theoretische aantal mogelijke verbandingen. Dat percentage is ook de kans op een verbanding tussen twee monumentenorganisaties bij het willekeurig kiezen van die twee organisaties uit de hele groep.

Bezien we de hele groep van 24 organisaties (23 particulieren en één overheidsorganisatie) dan blijkt die kans 68,8% te zijn, dus $\frac{2}{3}$

wenst is het misschieen wel, maar dan moet er eerst het inzicht doorbreken, dat voor het krijgen van grotere subsidies van de overheid de legitimiteit bij de Nederlandse bevolking groter zal moeten worden. Dit brengt tevens interne veranderingen voor deze organisaties met zich mee, zoals het afbreken van de bestuursoligarchie en het opknappen van onder andere de 'arbeidsmonumentjes'. Deze beleidsverandering is echter niet op korte termijn te verwachten. Deze mening baseren we op de organisatie-wetenschap. Weick⁵ meent bijvoorbeeld, dat het functioneren van organisaties volgens traditionele organisatie-opvattingen haast als een natuurwetenschap wordt gezien, dat zich langzaam ingrijpen – voltrekt. Hierbij, zo meent hij, verliest men uit het oog dat mensen – en niet abstractes als organisaties – in een continue proces hun omgeving creëren, terwijl de door hen gecreëerde omgeving weer hun gedrag bepaalt. Hier houden wij de nootie van over dat omgevings niet bestaan, maar door het

nummentenzorg gewenst. In de omgeving en in de tijd bestond toen namelijk totaal geen begrip voor de monumentenzorg. Tegenwoordig echter is gelukkig ook de basis van de samenleving belangrijk. Indien de oligarchie contact met haar basis en de omgeving toestaat, hetgeen nu niet het geval lijkt, dan is het aanvankelijke voordeel in een nadeel omgeslagen. In de maatschappij is het voortheen nieuwe ideaal – het opknappen van oude monumenten – nu uitgebreid tot het opknappen van alle bouwtechnisch te repareren en te bewonen woningen. Het formuleren van nieuwe idealen en een nieuwe identiteit is daarom een noodzaak voor het beleid van monumentenzorgorganisaties. Of deze oligarchie daartoe in staat is moet betwijfeld worden. Haar leden en belangstellenden lopen in aantal sterk terug resp. zijn vergrisd en het 'gemiddelde' geïnteresseerde lid is afkomstig uit de hoogste sociale lagen.

Dit betekent, dat de kans groot is dat deze bestuurselite ter wille van de legitimiteit van haar organisaties het nut van het restaureren van gebouwen gebruikt door de lage welstandklasse of zelfs participeren in het herstel van stadgezichten niet direct in zal zien. De restauratie van het Kurhaus of Het Loo spreekt haar duidelijk meer aan.

Achter Paleis Noorddeinde, aan de Noordwal, staat een rij huizen te wachten op herstel – of sloop?

Het lijkt of monumentenzorg ten dode opgeschreven is. Onze betrokkenheid bij het handhaven van oude monumenten, waarin zowel hogere als lagere sociale lagen gewoon hebben leidt er toe dat wij dit betreurenswaardig vinden.

Wie restaureert/rehabiliteert de monumentenzorg? Gemeentelijke of particuliere?

Noten

1. N. J. M. Nelissen, *Monument en Samenleving*, Maastricht 1975. Zie ook Schellevis, J., *Kosten en Baten van monumentenzorg*: een 'taakbaar bating slot' in *Bouwwerk* 12: blz. 36-4 e.v.
2. P. Brunsman, *Beleving van Monumenten*, 1976.
3. *Werkgroep de stad hersteld, de bewoners gesloopt*, Restaureren van Krottenwijk tot Goudkust, Amsterdam 1976.
4. H. M. Helmers, R. J. Mokken, R. C. Plyter, F. N. Stokman, *Graven naar macht*, Amsterdam 1975.
5. K. Weick, *The social psychology of organizing*, Massachusetts, Addison-Wesley Company 1969.
6. R. Michels, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*, Stuttgart 1911.